

Sviečková manifestácia 25. marca 1988

Cirkev v Československu sa po komunistickom puči vo februári 1948 stala jedným z najotvorenejších kritikov komunistického režimu, a preto i jeho úhlavným nepriateľom. História tohto zápasu medzi cirkvou na jednej strane a komunistickou mašinériou (aparát KSC, ŠtB, justícia...) na strane druhej vystavila tomu zdanlivo slabšiemu tragický účet.

Jednotlivci a skupiny v cirkvi, ktorí nezostali pasívni alebo vystrašení sa po desaťročia snažili vystupovať proti porušovaniu náboženských práv a slobôd alebo jednoducho pestovali náboženský život, zaručený ústavou ČSR (ČSSR) a cirkevnými zákonmi z roku 1949. Ba viac, nachádzali odvahu aktívne prejavovať svoje názory a snahy o slobodný duchovný život.

Od roku 1969 počas tzv. normalizácie sa cirkev znovu stáva jedným z nebezpečných oponentov a teda i nepriateľov obnoveného dogmatického režimu.

Rehole znovu nemohli slobodne fungovať, štát povolil vysvätenie len troch nových biskupov, obnovila sa činnosť prorežimných „mierových“ kňazov z bývalého Mierového hnutia katolíckeho duchovenstva v Združení katolíckeho duchovenstva Pacem in terris (ďalej ZKD PIT), bohoslovecká fakulta v Bratislave mohla prijímať len veľmi obmedzený počet bohoslovcov, kňazi potrebovali štátny súhlas na výkon svojej duchovnej služby, obávaná štátna bezpečnosť (ďalej ŠtB) kontrolovala náboženský život za pomoci svojich tajných spolupracovníkov medzi nimi, ba až vo vysokej hierarchii. Kňazi bez štátneho súhlasu pracovali ako robotníci (napr. i budúci biskupi Rudolf Balát či Alojz Tkáč), režim ich nespravodlivo prenasledoval, väznil a trápil a niektorí boli aj zavraždení.

Aktívni laici a utajená časť cirkvi však neutíčili v „nekrvavom“ boji za náboženské práva. Tak začali rásť korene budúceho morálneho víťazstva veriacich občanov na Slovensku v marci 1988.

Význam tohto vystúpenia občanov proti totalitnému režimu sa odzrkadlil aj v dobovej a ponovembrovej publicistike. Už tri mesiace po demonštrácii vychádza v Rakúsku pod gesciou Alice Frühwaldovej kniha Bratislavský veľký piatok s podtitulom Zbierka autentických dokumentov o zhromaždení veriacich 25. marca 1988. Za pseudonymom R. V. Tatran sa skrýval tajne vysvätený biskup Ján. Ch. Korec, ktorý s pomocou mnohých spolupracovníkov knihu zostavil. Kniha vyšla v druhom vydaní vo vydavateľstve Lúč v roku 1994 a v treťom vydaní v roku 2008.

Najucelenejšou syntézou o sviečkovej demonštrácii je kniha Jána Šimulčíka Čas svtania s podtitulom Sviečková manifestácia – 25. marec 1988, ktorá vyšla vo vydavateľstve Michala Vaška v Prešove v dvoch vydaniach v roku 1998 a 2003.

Ján Šimulčík sa týmto vystúpením zaoberá i v ďalších publikáciách: Zápas o nádej (Z kroniky tajných kňazov 1969 – 1989), vydavateľstvo M. Vaška, Prešov 2000 a Katolícka cirkev a nešťastná revolúcia 1989, Vydavateľstvo M. Vaška, Prešov v spolupráci s Nadáciou Milana Šimečku, 1999.

Témou tohto modlitbového zhromaždenia 25. marca 1988 sa zaoberá aj František Mikloško v knihe Nebudete ich môcť rozvrátiť s podtitulom Z osudov katolíckej cirkvi na Slovensku v rokoch 1943 – 89, Vydavateľstvo Archa, Bratislava 1991.

Dlhý prológ

V tejto súvislosti je potrebné spomenúť niektoré udalosti, ktoré predchádzali a podmienili túto manifestáciu, neskôr nazvanú Sviečkovou demonštráciou alebo Bratislavským veľkým piatkom.

Od roku 1973 pod vedením Vladimíra Jukla a Silvestra Krčméryho, ale i Jána Beňa vznikajú malé spoločenstvá veriacich. Tento pohyb vyústil o rok vo vznik konzistentnejšieho spoločenstva Fatima. K dvom menovaným sa pridávajú Rudolf Fiby a Eugen Valovič.

Významným impulzom od roku 1977 bolo chartistické hnutie. Z duchovných zo Slovenska pripojili svoj podpis pod Vyhlásenie Charty 77 dvaja vtedajší kapláni Marián Zajíček a Róbert Gombík. Obaja sa následne dostali do pozornosti ŠtB a boli trestne stíhaní za rozširovanie jej textu. Pravdepodobne z politických dôvodov súdny proces nebol, no v roku 1978 im odobrali štátny súhlas. Práce a návštevy kresťanských lídrov charty Josefa Zvěřiny a Ota Mádra značne povzbudzovali slovenský katolícky disent.

Tiež zvolenie pápeža Jána Pavla II v roku 1978 spolu s poľským hnutím Solidarita od roku 1980 mali veľký vplyv na prebudenie kresťanského i občianskeho disentu v 80. rokoch v Československu.

Od roku 1978 sa začala najmä z Poľska tajne dovážať náboženská literatúra na Slovensko. V tomže roku začína reť im súdne stíhať veriacich aktivistov na základe § 178 Trestného zákona – marenie dozoru nad cirkvami a náboženskými spoločnosťami.

Takto v novembri 1978 boli stíhaní Oskar Formánek a Mária Kořárová, v auguste 1980 Emília Kesegová a Jozef Labuda, v novembri 1981 Günther Rompf, v roku 1982 Helena Gondová, František Novajovský a iní.¹

Na prelome 70. a 80. rokov minulého storočia v utajení ťijúce rehole intenzívnejšie prijímajú nový dorast. Napríklad tajní františkáni si zriaďujú tajné rehoľné domy v Bratislave a Košiciach a tajné františkánky byty i na iných miestach po Slovensku.

ŠtB sa podarilo i za pomoci jej tajného spolupracovníka z radov františkánov² „odkryť“ rehoľu a na Kvetnú nedeľu 27. marca 1983 príslušníci ŠtB vnikli do týchto tajných domov a bytov. Prítomných františkánov a františkánky zadržali a viacerých vzali do vyšetrovacej väzby, zhabali im ich bohoslužobné predmety, literatúru, osobné veci, vkladné knižky a iné. Zadržaní strávili vo vyšetrovacej väzbe vyše tri a pol mesiaca a napokon boli prepustení. Pripravovaný súd za marenie dozoru nad cirkvami sa nekonal. Akcia ŠtB s názvom VÍR, ako bol tento zásah nazvaný, bola zrejme najvyššími orgánmi KSC zrušená. Vo februári 1987 bolo trestné stíhanie františkánov zastavené. I to bol signál krízy proticirkevných represálií³.

V roku 1980 začalo niekoľko bohoslovcov na CMBF v Bratislave hladovku ako protest proti pôsobeniu a vôbec prítomnosti členov ZKD PIT na fakulte. Väčšina z hladovkárov bola zo štúdia vylúčená.⁴

¹ ČARNOGURSKÝ, J.: *Váznilí ich za vieru*. Bratislava 1990, s. 35 an.

² Išlo o agenta ŠtB s krycím menom „Rubens“. Pozri DUBOVSKÝ, P.: Akcia VÍR – zásah ŠtB proti tajným františkánom. *Pamäť národa*, č. 2/2007, s. 32.

³ Viac pozri Archív ÚPN, f. KS ZNB Bratislava, Vyšetrovacie spisy, a.č. V-20352. K Akcii VÍR pozri AMV ČR, f. X. správa SNB.

⁴ ŠIMULČÍK, J.: *Zápas o svedomie. Hladovka študentov bohosloveckej fakulty v roku 1980*. Prešov 2001, s. 57.

V roku 1982 Charta 77 vydáva ďalší zo svojich dokumentov č. 11/82 s názvom „Prenasledovanie cirkvi a veriacich“. I to bol dôkaz širokého záberu tohto hnutia.

V tomte roku začína na Slovensku vychádzať prvý katolícky samizdat *Náboženstvo a súčasnosť* (NaS).

V roku 1983 sa F. Mikloškovi a R. Fibymu podarilo odovzdať pápežovi Jánovi Pavlovi II. dokument o tajnej cirkvi na Slovensku.

V decembri 1983 boli na slovensko-poľských hraniciach zadržaní traja študenti Tomáš Konc, Alojz Gabaj a Branislav Borovský, ktorí tajne prenášali cez hory náboženskú literatúru k nám. Komunistická justícia ich odsúdila na 14, resp. 12 mesiacov a dvaja z nich – vysokoškolskí študenti boli vyhodení z fakúlt.

V tomto období sa náboženská literatúra pašovala najmä zo spomenutého Poľska, od Antona Hlinku z Mníchova a z Ríma zo slovenského Ústavu sv. Cyrila a Metoda.

Literatúru sa snažili aktivisti prepašovať aj do bývalého ZSSR. Takto bol v roku 1984 zadržaný na slov. - ukrajinskej hranici Rudolf Fiby.⁵

Na 1 100. výročie smrti sv. Metoda sa 6. – 7. júla 1985 konala púť na moravský Velehrad. Zúčastnilo sa na nej do 200 000 ľudí, medzi nimi množstvo kňazov, rehoľníkov v habitoch (napr. tajných františkánov),⁶ rehoľných sestier a niekoľko biskupov. Napriek tomu, že štátne orgány na čele s ministrom kultúry ČSR Klusákom a v spolupráci s prorežimným ZKD PIT plánovali demonštrovať túto púť ako manifestáciu mierového vlastenectva a dobrého stavu náboženského života v ČSSR, pútnici spontánne kriticky reagovali na prejavy štátnych funkcionárov, skandovaním kritizovali potlačanie náboženskej slobody a cirkevného života a púť nadobudla svoj pravý náboženský charakter. Na púti bol prítomný aj pražský kardinál František Tomášek, ktorého pútnici prijali ako svojho ozajstného duchovného pastiera. Táto púť bola silným impulzom oživenia laického náboženského života i diskusií o cirkevnej politike v ČSSR.

Komunistický režim reagoval pritvrdením akcií najmä voči aktívnym kňazom, ktorí sa nechceli dať skorumpovať napr. členstvom a prácou v ZKD PIT alebo spoluprácou s ŠtB. Jedným z tragických dôsledkov tohto bola smrť farára v Borovciach Štefana Poláka, ktorého našli brutálne zavraždeného 8. októbra 1987⁷. Spôsob vraždy niesol rukopis ŠtB.

Onedlho, 30. októbra 1987 tajne vysvätený biskup Ján Chryzostomos Korec napísal rozsiahly list novinám *Rudé právo*, v ktorom zosumarizoval prenasledovanie cirkvi v Československu za predošlých 40 rokov. Kópie tohto listu kolovali v stovkách a v spoločenskom vedomí bolo cítiť súhlas s jeho textom.

V novembri 1987 zomrel biskup Trnavskej arcidiecézy Mons. Július Gábriš, ktorý dokázal v medziach možného odolávať tlaku komunistického režimu a snažil sa o maximálne možný rozvoj náboženského života. Jeho pohreb 18. novembra 1987 sa stal tichou demonštráciou veriacich za náboženskú slobodu. Na pohrebe sa zúčastnilo približne 15 000 ľudí, vyslanec Svätej stolice arcibiskup Achille Silvestrini a tiež pražský kardinál František Tomášek. Pápež Ján Pavol II. udelil zosnulému titul arcibiskup. Ešte pred pohrebom biskupa Gábriša

⁵ KMEŤ, N.: *Slovenská opozícia za normalizácie*. In: Slovenská a česká spoločnosť v období normalizácie. Bratislava, Veda, Ústav politických vied SAV, 2003, s. 195.

⁶ Rozhovor autora s Bernardínom Antonom Šmídom, OFM. Trstená, 19.4. 2007.

⁷ A MV SR Levoča, f. Vyšetrovacie spisy, inv. č. VV-37/87 – Štefan Polák.

konzultori Trnavskej diecézy zvolili za administrátora diecézy dekana farnosti Sereď Jána Sokola.⁸ Kým štátne orgány s voľbou nesúhlasili, Vatikán ju uznal.⁹

Ďalšími aktivitami, vedenými najmä laickým apoštolátom, boli niekoľkotisícové púte na Levočskú horu, do Nitry, Turzovky, Marianky a 15. septembra na sviatok Sedembolestnej Panny Márie – Patrónky Slovenska do Šaštína.

29. novembra 1987 niekoľko moravských katolíckych laikov spustilo podpisovú akciu za náboženskú slobodu s 31 požiadavkami s názvom: *Podněty katolíků k řešení situace věřících občanů v ČSSR*. Akciu odsúhlasil kardinál František Tomášek. V ovzduší udávania a infiltrovania spoločnosti Štátnou bezpečnosťou (ŠtB), ale i stále narastajúcej odvahy veriacich prejavit' svoje práva ju podpísalo vyše pol milióna ľudí, z toho vyše 291 tisíc zo Slovenska. Táto podpisová akcia sa stala jedným zo silných inšpiračných zdrojov myšlienky verejného pokojného vystúpenia veriacich práve za niektoré práva, požadované touto podpisovou akciou.¹⁰ Zbieranie podpisov prebiehalo paralelne s prípravou pokojného vystúpenia v zahraničí i na Slovensku.

Totíť už od septembra 1987 začal výkonný podpredseda Svetového kongresu Slovákov, bývalý úspešný československý hokejový reprezentant Marián Šťastný organizovať na 25. marca 1988 protestné zhromaždenia pred zastupiteľskými úradmi ČSSR vo svete¹¹ za dodržiavanie náboženských práv a slobôd v ČSSR. Správu o tom poslal tajne aj Jánovi Čarnogurskému, jednému zo slovenských disidentov. Marián Šťastný uviedol nasledovné dôvody na zvolanie zhromaždení:

- brutálne vraždy predstaviteľov cirkvi na Slovensku,
- upieranie náboženských práv v praxi a
- upieranie ostatných práv.¹²

Utajená časť cirkvi na Slovensku – laici i biskup J. Ch. Korec začali prípravy, do ktorých však prišla nepriaznivá správa, že vo Švajčiarsku sa protestné zhromaždenie konať nebude a ostatné komunity Slovákov sa zo solidarity pripojili, takže slovenskí organizátori zostali v plánovanej akcii osamotení.¹³ Rozhodli sa však necúvnuť a v zmysle platných právnych noriem, najmä čl. 28 Ústavy ČSSR, ktorým sa zaručovala sloboda pouličných sprievodov a manifestácií a zákona č. 68/1951 Zb. o dobrovoľných organizáciách a zhromaždeniach, sa rozhodli ohlásiť 30-minútové pokojné zhromaždenie so zapálenými sviečkami v rukách.

Organizátori, medzi inými František Mikloško, Ján Čarnogurský, Rudolf Fiby, Vladimír Jukl, Silvester Krčméry, Ladislav Stromček, Eugen Valovič, Jozef Roman, Peter Murdza, Vladimír Ďurikovič a tiež Anton Selecký, sa rozhodli usporiadať polhodinové pokojné zhromaždenie dňa 25. marca 1988 v Bratislave na Hviezdoslavovom námestí.

10. marca 1988 František Mikloško zaslal Obvodnému národnému výboru (ďalej ObNV) Bratislava I ohlásenie o uskutočnení tohto pokojného verejného zhromaždenia občanov,

⁸ K okolnostiam voľby biskupa J. Sokola pozri DUBOVSKÝ, P.: *Pastieri v koži ŠtB I, II*. Domino fórum, roč. 2007, č. 25 a 26.

⁹ TATRAN, R. V (KOREC, J. CH. a spol.): *Bratislavský veľký piatok*. Zbierka autentických dokumentov o zhromaždení veriacich 25. marca 1988. Viedeň (?) 1988, s. 8.

¹⁰ Po zásahu proti zhromaždeniu v Bratislave 25. marca 1988 začali i veriaci v Rakúsku zo solidarity zbierať podpisy pod túto podpisovú akciu. Pozri: TATRAN, R. V.: *Bratislavský veľký piatok*, s. 66.

¹¹ Malo ísť o Rakúsko, NSR, Taliansko, Francúzsko, Veľkú Britániu, Švajčiarsko, Austráliu, Argentínu, Kanadu, USA a Československo.

¹² ŠIMULČÍK, J.: *Čas svitania. Sviečková manifestácia – 25. marec 1988*. Prešov, 1998, 2003, s. 28.

¹³ Dôvodom bolo oneskorené oznámenie konania zhromaždenia príslušnému úradu vo Švajčiarsku.

ktorého programom mala byť tichá manifestácia za menovanie katolíckych biskupov do neobsadených diecéz na Slovensku podľa rozhodnutia Svätého otca, za náboženskú slobodu a úplné dodržiavanie občianskych práv v Československu.¹⁴

Ešte v ten deň telefonoval Ján Čarnogurský správu o pripravovanom zhromaždení do Vatikánskeho rozhlasu (ďalej VR) a do Hlasu Ameriky (ďalej HA) Antonovi Hlinkovi. VR odvysielal správu v ten večer, A. Hlinka rešpektoval prosbu J. Čarnogurského, aby s tým počkal do doručenia Mikloškovho listu. Aj tak však vznikol dojem, že demonštrácia je „druková“ zo zahraničia. Anton Hlinka a HA sa stali hlavným informačným kanálom pripravovaného zhromaždenia.¹⁵ Antonovi Hlinkovi potom aktivisti tajnej cirkvi telefonovali všetky správy, ktoré sa vzápätí dostávali cez vysielanie HA do celého Slovenska. Tak aj bezprostredne po demonštrácii A. Hlinku oboznámil s jej priebehom a zásahom ZNB Ladislav Stromček.¹⁶

Režim (KSC, ŠtB, VB) v protiofenzíve

ObNV Bratislava I listom zo 17. marca 1988 zakázal konanie manifestácie s odôvodnením, že organizátori nedokážu zabezpečiť verejný poriadok.¹⁷ Tak bolo naformulované rozhodnutie špičiek KSS, personifikované vedúcim tajomníkom Mestského výboru KSS Gejom Šlapkom. Dokonca aj Sekretariát vlády SSR pre veci cirkevné, vedený Vincentom Máčovským zaslal stanovisko, že, keďže ide o zhromaždenie bez súhlasu kompetentného rímsko-katolíckeho cirkevného orgánu, nesúhlasí s jeho konaním. Avšak zhromaždenie neorganizovala katolícka hierarchia, ale laici – občania a navyše nielen za náboženské práva.¹⁸ Už od doručenia ohlásenia sa do veci zapojila ŠtB. Začala rozpracovávať F. Mikloška a ďalších aktivistov tajnej cirkvi, vrátane biskupa J. Ch. Korca. Do celej akcie pred samotnou manifestáciou bolo nasadených 26 príslušníkov ŠtB.

ŠtB na Slovensku bola organizovaná v XII. Správe ZNB (správa kontrarozvedky), ktorej velil plk. Štefan Homola. Prvým zástupcom bol pplk. František Budaváry. Sviečkovú manifestáciu rozpracovával II. odbor pod velením Antona Fařola, so zameraním na boj s vnútorným nepriateľom a jeho V. oddelenie, ktoré malo „na starosti“ cirkvi.¹⁹

V tejto súvislosti už 15. marca vydal minister vnútra ČSSR Vratislav Vajnar súhlas s vyhlásením mimoriadnej bezpečnostnej akcie (ďalej MBA) príslušníkov Verejnej bezpečnosti (ďalej VB) na deň 25. marca 1988 od 10:00 hod do 24:00 hod. Na základe MBA náčelník mestskej správy VB pplk. Ladislav Duduc vypracoval Plán bezpečnostných opatrení v troch alternatívach, ktoré všetky mali charakter násilného potlačenia demonštrácie.²⁰ Príslušníkom VB velil náčelník Správy ZNB hlavného mesta SSR Bratislavy a Západoslovenského kraja plk. Štefan Mikula.

21. marca F. Mikloško zaslal list ObNV Bratislava I, v ktorom sa odvolal proti zákazu manifestácie a dôvodil, že organizátori verejný poriadok zabezpečia a že oznamovateľ

¹⁴ ŠIMULČÍK, J.: *Čas svitania. Sviečková manifestácia – 25. marec 1988*, s. 36.

¹⁵ Tamže, s. 36, 37.

¹⁶ ŠIMULČÍK, J.: *Zápas o nádej. Z kroniky tajných kňazov 1969 – 1989*. Prešov 2000, s. 182 an.

¹⁷ Tamže s. 58.

¹⁸ SNA, f. SNR – Komisia na prešetrenie zásahu..., šk. č. III, inv.č. 98 – Správa o cirkevno-politickej situácii v Bratislave za I. polrok 1988.

¹⁹ Archív ÚPN, f. Personálne spisy príslušníkov XII. správy ZNB, séria I.

²⁰ SNA, f. SNR – Komisia na prešetrenie zásahu..., šk. č. III, inv. č. 33 – Plán bezpečnostných opatrení MS VB Bratislava na 25. marec 1988.

nemusi byť vyslovene nejaká organizácia.²¹ O deň neskôr dostal prokurátorskú výstrahu, aby nepokračoval v príprave manifestácie.

Správa o manifestácii sa však šírila najmä ústami Antona Hlinku rozhlasovými stanicami Hlas Ameriky a Slobodná Európa, prostredníctvom Rádia Vatikán a amatérskymi plagátikmi a letákmi po celom Slovensku a na Morave.

Komunistický režim sa snažil, aby oficiálna cirkevná hierarchia – Zbor ordinárov Slovenska (ďalej ZOS) odsúdila organizovanie manifestácie vo vlastnom vyjadrení. 16. marca sa konalo zasadnutie ZOS, ktoré podľa režimných zdrojov manifestáciu odsúdilo. Naopak niektorí ordinári tvrdili, že sa síce ohlásením manifestácie zaoberali, ale vyjadrili sa, že ide o záležitosť občanov voči štátnej správe a v takejto záležitosti ordinári nemajú čo riešiť, resp. že veriaci majú právo sa prejaviť, ale bez súhlasu príslušnej cirkevnej autority nech sa podujatie nenazýva „katolíckym“. Takto na základe Kódexu kanonického práva (CIC, kánon 216) napríklad argumentoval trnavský administrátor Ján Sokol.²²

Zbor ordinárov otvorene manifestáciu nepodporil. Veriaci na zhromaždení však chceli ťiadať to, čo hierarchia i predstavitelia ZKD PIT roky neúspešne ťiadali schváliť režimom v zmysle vtedajších zákonov – teda obsadenie biskupských stolcov a základné náboženské slobody.

23. marca 1988. večer vystúpil vo vysielaní čs. televízie ThDr. Štefan Záreczký ako bratislavský dekan. V tej dobe bol aj predsedom tlačovej komisie PIT. Od manifestácie sa dištancoval, prehlásil ju za „nekatolícku“ (teda neorganizovanú a nepovolenú hierarchiou). Vyzýval veriacich na vyššiu účasť na bohoslužbách, od ktorých ich údajne organizátori zhromaždenia odvádzajú. Záreczký spomenul rokovania s Vatikánom, ktoré majú byť platformou nastoľovania požiadaviek cirkvi. Prekryl tým ťalostný stav náboženského ťivota v ČSSR, o prirodzenú náplň ktorého sa v klasických demokraciách rokovania viesť nemuseli. Tieto slová možno chápať aj ako stanovisko ZKD PIT. Takto ono, Svätou stolicou zakázané, prejavilo servilnosť a predstavilo sa ako kolaborant ateistického režimu. Predstavitelia PIT vedeli, že nemajú prirodzenú autoritu u veriacich, preto dekan Záreczký vo vystúpení pomenoval snahu organizátorov o „dosahovanie osobnej popularity“.

Apelovanie na účasť na bohoslužbách vyznelo pokrytecky a akoby korešpondovalo s praktikami režimu vtiesnať veriacich za múry kostolov. Príhovor vyjadril tieť neochotu minimálne kňazov v ZKD ísť spolu s veriacimi do otvorenej konfrontácie s politikou štátu. Jeho slová vlastne tlmočili neschopnosť či nevôľu veľkej časti duchovných zasadiť sa aj za politické ciele, vedúce k plnej náboženskej slobode. Pestovať „úprimné náboženské cítenie stotočných drobných ľuďí“, ako povedal, bolo v čase dlhoročných perzekúcií cirkvi veľmi málo.²³ Štefan Záreczký sa tieť vyjadril, že manifestáciu odsúdil aj novozvolený trnavský administrátor Ján Sokol.

24. marca Národný výbor hlavného mesta SSR Bratislavy oficiálne zamietol odvolanie F. Mikloška. Doručené mu bolo o deň, keď už bol zaistený na stanici VB, takže už nemohol podniknúť ťiadne právne kroky. I v prípade zamietnutia odvolania existoval priamy vplyv KSS. O ovplyvňovaní prípravy zhromaždenia, no najmä o príprave silového potlačenia zhromaždenia bol informovaný aj ÚV KSČ. V tom čase už beťala príprava mimoriadnych bezpečnostných opatrení na predpokladané tvrdé potlačenie zhromaždenia. Rátalo sa aj s krviprelieváním a zranenými, preto Ústav národného zdravia Bratislavy mal zabezpečiť mimoriadne zmeny, dostatok krvných konzerv a lôžok. Do úvahy prichádzali aj straty na

²¹ Tamže, inv. č. 17 – Odvolanie sa F. Mikloška proti zákazu demonštrácie.

²² TATRAN, R. V. (KOREC, J. CH.), *Bratislavský veľký piatok*, s. 59; Pozri ŠIMULČÍK, J.: *Čas svitania*, s. 63.

²³ Večerník, 24. 3. 1988, roč. 1988, č.59.

životoch.²⁴ Do úplnej pohotovosti boli uvedené jednotky VB nielen z Bratislavy, ale rozkazom z 23. 3. 1988 i Pohotovostný útvar VB pre SSR v Pezinku²⁵, podobne aj príslušníci ŠtB. Malo byť a napokon bolo na potlačenie manifestácie nasadených 953 príslušníkov ZNB, z toho 54 príslušníkov ŠtB. Ďalej sedem pohotovostných motorových jednotiek na vytlačanie ľudí, štrnásť polievacích vozov, sedem čistiacich vozidiel technických služieb, tri autobusy, osem eskortných vozidiel na zaistených, tri obrnené transportéry a tri vodné delá.

Mali byť tiež vykonané opatrenia na zníženie počtu ľudí na zhromaždení. Študenti vysokých škôl dostali rektorské voľno, bolo im výslovne zakázané zúčastniť sa na zhromaždení pod hrozbou vylúčenia zo škôl a mali cestovať domov. VB mala kontrolovať prichádzajúce autá a autobusy a zdrť iavať ich. Mestská hromadná doprava bola značne obmedzená, kiná a ČST mali ponúkať príťažlivé filmy. Po Bratislave sa zastrašujúco prehánali obrnené transportéry, polievacie autá Technických služieb jazdili po Hviezdoslavovom námestí i mimo neho a striekali na ľudí vodu. V zálohe boli pripravené Ľudové milície a už spomenutý Pohotovostný útvar VB.

Ráno 25. marca boli postupne F. Mikloško, J. Čarnogurský i V. Jukl odvezení na VB, formálne vypočúvaní a zadržaní. Prepustení boli až po skončení zásahu proti manifestácii. Biskup J. Ch. Korec bol zaistený navečer a prepustený po manifestácii, S. Krčméry bol strážný príslušníkmi ŠtB doma.

Na konanie manifestácie kladne reagovali aj českí katolíci. V deň manifestácie vyšla Výzva pražských katolíkov, ktorá podporila tých slovenských a bratislavských. Českých disidentov Stanislava Devátého, Pavla Záleského a iných tvrdo postihol zásah ŠtB.

Demonštráciou sa zaoberalo aj predsedníctvo ÚV KSS a to 15., 22. a 29. marca 1988.²⁶ Na prvom z nich minister vnútra Štefan Lazar ústne predniesol „Informáciu o niektorých aktuálnych otázkach politickej a bezpečnostnej situácie v SSR“, konkrétne o pripravovaných opatreniach Ministerstva vnútra proti konaniu zhromaždenia a teda de facto o silovom zásahu proti nemu. Nik z predsedníctva nenamietal. V podobnom duchu sa rokovalo i 22. marca. Na ňom referoval 1. tajomník MV KSS Bratislava G. Šlapka „Informáciu o niektorých aktuálnych otázkach politickej situácia v hlavnom meste SSR Bratislave“. Predsedníctvo ÚV KSS rozhodlo zriadiť politickú komisiu, ktorá bude sledovať a riadiť aktivity proti zhromaždeniu a prípadný zásah proti nemu. Členmi tejto komisie boli:

Gejza Šlapka, vedúci tajomník MV KSS Bratislava, tajomník ÚV KSS a člen Predsedníctva ÚV KSS,

Miroslav Válek, minister kultúry SSR a člen Predsedníctva ÚV KSS,

Štefan Lazar, minister vnútra SSR,

Ladislav Sádovský, vedúci oddelenia štátnej administratívy ÚV KSS,

Vincent Máčovský, námestník ministra kultúry SSR – riaditeľ Sekretariátu vlády SSR pre veci cirkevné,

Pavol Kováč, námestník primátora NV hl. mesta SSR Bratislavy,

dvaja vedúci oddelení ÚV KSS (Ján Šveda a Igor Škorica) a iní.

²⁴ SNA, f. SNR – Komisia na prešetrenie zásahu..., šk. č. IV, inv. č. 107 – Zdravotnícke opatrenia ÚNZ Bratislavy.

²⁵ Tamže, inv. č. 118 – Informácia o nasadení PÚ VB pre SSR.

²⁶ Tamže, inv. č. 133 – Uznesenia Predsedníctva ÚV KSS z 15., 22. a 29. 3. 1988.

Okrem nich povely na zásah proti zhromaždeniu preberali členovia Operačného štábu Bratislavy a SSR, konkrétne Štefan Mikula, náčelník Správy ZNB hlavného mesta Bratislavy a Západoslovenského kraja. Prítomní boli aj Ladislav Horák, zástupca náčelníka Správy ZNB hl. mesta Bratislavy a Zsl. kraja a náčelník správy ŠtB, náčelník mestskej správy VB Ladislav Duduc a iní. V priestore, kde zásah sledovala politická komisia sa nachádzal i I. námestník MV ČSSR Alojz Lorenc.²⁷

Priebeh zhromaždenia a zásah

Zhromaždenie sa aj napriek zastrašovacím manévrom VB konalo. Postupne popoludní 25. marca sa Hviezdoslavovo námestie zapĺňalo a pred 17:30 hod. bolo na ňom podľa záverečnej správy komisie SNR približne 3.500 ľudí. VB približne o 17:30 hod. zatarasila prístupové cesty a ulice na námestie, takže v uličkách okolo námestia sa zhromaždilo ďalších približne 6 000 ľudí. Súčasné kritické historické pramene o počte ľudí, ktorí sa zámerne zúčastnili manifestácie na a v okolí Hviezdoslavovho námestia udávajú, že ich bolo do 10 000.²⁸

O 18:00 ľudia na námestí zaspievali štátnu hymnu, po nej pápežskú hymnu, začali sa modliť modlitbu ruženca a postupne si zapalovali sviečky. Zaistených organizátorov zastúpili ďalší aktivisti laického apoštolátu – Július Brocka, František Vikartovský a iní. Keďže veriaci nereagovali na minimálne počuteľnú výzvu z úst pracovníka Národného výboru Bratislavy a bývalého príslušníka ŠtB J. Čomaja, aby opustili námestie, politická komisia, sledujúca dianie na námestí z okien 4. poschodia hotela Carlton, vydala príkaz na rozohnanie davu veriacich. Na to boli pripravené autá VB, skriňové Avie VB na odvoz zaistených a polievacie autá Technických služieb.

Autá VB so zapnutými sirénami a majákmi začali prudko jazdiť po námestí, nabiehať a vráťat' do ľudí. Príslušníci VB a niektorí civili s odznakmi kričali na ľudí, bili ich obuškami, päšťami a tých, čo padli, kopali na zemi. Viacerých odvliekli do pripravených áut VB a odvážali na policajné stanice. Celkovo bolo predvedených 138 osôb²⁹, z toho 12 cudzích štátnych príslušníkov, medzi nimi i zahraniční akreditovaní novinári. Aj počas predvedení na Mestskú správu VB boli zaistení vystavovaní fyzickému násiliu a psychickému ponižovaniu. Mnohí boli zranení potom, čo ich príslušníci VB bezdôvodne fyzicky inzultovali, bili ich, kopali, vykrúcali im ruky, sácali ich, bili obuškami, striekali im slzotvorný plyn do očí, pripúťavali ich o sedadlá automobilov VB. Viacerí ľudia utrpeli poranenia a krvácania. VB a ŠtB nešetřila ani starcov a mladé dievčatá. Podobne autá VB vytlačali ľudí aj z bočných uličiek, niektorí príslušníci aj za pomoci služobných psov a slzotvorného plynu. Na vytlačenie ľudí z námestia a uličiek boli nasadené poriadkové jednotky VB v tmavých uniformách s bielymi prilbami, obuškami a priehľadnými štítmí. Podľa viacerých svedectiev boli mnohí príslušníci VB pod vplyvom alkoholu. Na definitívne rozohnanie manifestujúcich boli o 18:26 hod nasadené dve vodné delá. Zhromaždenie však vydržalo zotrvať na Hviezdoslavovom námestí do ohláseného skončenia o 18:30 hod.

Z predvedených osôb obvodná prokuratúra na pokyn Generálnej prokuratúry podala na 17 osôb návrh na potrestanie Obvodnému súdu Bratislava I za prečin proti verejnému poriadku.

²⁷ ŠIMULČÍK, J.: *Čas svitania*, s. 89 a 90.

²⁸ ŠKVARNA, D. a kol.: *Lexikón slovenských dejín*. Bratislava 1997, s. 169. Pozri aj RENNER, H., SAMSON, I.: *Dejiny Česko-Slovenska po roku 1945*. Bratislava 1993, s. 193.

²⁹ SNA, f. SNR – Komisia na prešetrenie zásahu..., šk. č. V, inv. č. 173 - Záverečná správa o výsledkoch práce Komisie SNR na dohľad prešetrenia zásahu ZNB proti zhromaždeniu veriacich 25. marca 1988 v Bratislave. Podľa článku „Sviečka ako míľnik“ (Interview s J. Šimulčíkom) bolo zadržaných 141 ľudí. Katolícke noviny č. 12/2003 z 23. 3. 2003, č. 12.

Trom osobám bol trest uložený, deväť osôb podalo odpor voči trestnému rozkazu, avšak amnestiou prezidenta z októbra 1988 bolo trestné stíhanie zastavené. Jedna osoba žiadala o pojednávanie, súd ju uznal vinnou, ale trest nebol uložený. Napokon jeden účastník bol odsúdený na nepodmienečný trest, vo väzbe strávil jeden deň.³⁰

Nik z členov spomenutej politickej komisie predsedníctva ÚV KSS, ktorá riadila zásah nevyslovil nijaké výhrady proti charakteru zásahu, ani pri jeho následnom vyhodnotení.

Na spomenutom rokovaní Predsedníctva ÚV KSS štyri dni po demonstrácii bola správa o nej prijatá bez námietok. O pár dní ju predložili na rokovanie predsedníctva ÚV KSC, kde bola prijatá podobne.

Slovenská dobová tlač o zhromaždení

Dobová tlač sa vyjadrovala k demonstrácii poplatne režimu. Titulky a texty článkov plne zodpovedali propagandistickému štýlu režimných novinárov. Ich hlavným cieľom bolo zastrieť hlavný motív demonstrácie – pokojné poukázanie na neúnosný stav náboženských a občianskych práv v ČSSR.

Večerník vychádzajúci v Bratislave 23. marca 1988 v článku bez udania autora „Cirkev sa dištancuje“ hovorí o stanovisku ZOS, ktoré akciu nepovažuje za organizovanú a schválenú hierarchiou, a teda podľa autora článku ju odsúdil. Tiež, že národné výbory na území Bratislavy zhromaždenie nepovolili.

Večerník 24. marca 1988 v článku „Kto chce zneužiť veriacich“ reprodukuje vystúpenie dekana Bratislavy Štefana Záreczkého v čs. televízii z predchádzajúceho dňa.

V deň konania zhromaždenia Večerník v článku „Kto stojí v pozadí“ tendenčne a obviňujúcu opisuje dvoch hlavných organizátorov podujatia, F. Mikloška a J. Čarnogurského.

26. marca 1988 uverejnili všetky denníky krátku správu Československej tlačovej kancelárie „Neúspech pokusu o zneužitie náboženského cítenia“. Správa bola napísaná v duchu „snáh demonštrantov a organizátorov o narušenie spolunaťahovania socialistického štátu a cirkvi“.

V pondelok 28. marca Večerník uverejnil článok „Akcia nevyšla podľa scenára“ a Pravda redakčnú poznámku „Splasla bublina provokácie“. Oba charakterizovali akciu ako neúspešnú, podporovanú a organizovanú zahraničnými emigrantskými organizáciami a „štvavými“ rozhlasovými stanicami Hlas Ameriky a Slobodná Európa.

Poslednou správou – úvahou s názvom „Klamstvá nezaclonia pravdu“ uverejnenou v Pravde 2. apríla 1988 mediálna propaganda skritizovala činnosť zahraničných médií a novinárov (J. Naegele, A. Hlinka) referujúcich o potlačení demonstrácie. Autor, podpísaný ako Štefan Dinko, zosumarizoval všetky dovedy požívané argumenty socialistickej žurnalistiky: narušenie prestavby, nesúhlas ordinárov, vplyv kléro-fašistických diverzných centier v zahraničí, starostlivosť štátu o veriacich, provokácie ilegálnych cirkevných štruktúr, snahu PIT o „prácu pre dobro spoločnosti a život v mieri“, zneužívanie veriacich. Úvaha argumentuje mnohými nepravdami o priebehu zhromaždenia a o cirkevnej politike v ČSSR.

Týž denník Katolícke noviny z 27. marca priniesol článok, referujúci o pracovnom zasadnutí Zboru ordinárov Slovenska. Noviny informovali, že tento zbor prijal stanovisko k „ojedinelým akciám, ktoré poriadajú nikým nepoverení jednotlivci bez schválenia územnej cirkevnej autority“. ZOS sa na zasadnutí údajne dištancoval od zhromaždenia.

³⁰ Tamže, šk. č. IV, inv. č. 165 – Výpoveď zadržaného S. Kopčeka pred komisiou.

O mesiac, 24. apríla 1988, priniesli Katolícke noviny článok „V ovzduší vzájomného porozumenia“, ktorý opisoval spomenuté prijatie slovenských hierarchov a iných duchovných u predsedu vlády SSR P. Colotku a ministra kultúry M. Válka dňa 12. apríla 1988. Odznela „kritika nelegálnych nátlakových akcií, podporovaných zlovoľnou propagandou zo zahraničia“. Malo prísť k „zneužitiu náboženského cítenia na politické a protičeskoslovenské ciele“ s úmyslom „postaviť občanov proti politike štátu a komplikovať riešenie aktuálnych otázok medzi štátom a cirkvou“. Predseda ZOS a člen „mierového“ ZKD PIT biskup Jozef Feranec podľa novin povedal, že „stretnutie je prejavom dobrej vôle tvoriť dobré vzťahy, nie demonštračne a naplňať náš život mierovým ovzduším“. Svoje slová údajne zakončil konštatovaním, že „riešenie otázok v celospoločenskej sfére je veľkým príspevkom k mierovým aktivitám a k paralyzovaniu zlomyseľných domácich a zahraničných farizejov“. Ak tieto slová odzneli, boli prejavom vrcholiacej servility cirkevných hodnostárov voči ateistickému režimu v tom čase, a to i napriek desiatkam svedectiev o hrubom zásahu brachiálneho aparátu proti veriacim spreď mesiaca. Viditeľne „pastieri v koťi ZKD PIT“ na Hviezdoslavovom námestí v ten deň pri svojom stádočku chýbali.

Po demonštrácii

Sviečková demonštrácia, resp. brutálny zásah proti nej vyvolali solidárne i protestné reakcie doma i za hranicami.

Počet podpisov pod petíciu „31 požiadaviek“ sa zvýšil o 200 tisíc.

Na viedenskej následnej schôdzke Konferencie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (ďalej KBSE) 15. apríla 1988 rakúsky zástupca kritizoval zásah i stav náboženských slobôd v ČSSR hovoriac, že išlo o elementárne porušenie náboženských slobôd a ducha samotného záverečného aktu KBSE z roku 1975. Protestovala Veľká Británia, pretože jej novinár bol zbitý VB. Viedenský arcibiskup König sa solidarizoval s katolíckmi „v štáte, v ktorom úradnou zásadou je ateizmus“.

Protestné vyjadrenia vydali či poslali Charta 77, VONS, 512 podpísaných bratislavských veriacich pod list predsedovi vlády ČSSR L. Štrougalovi, kňazi košického biskupstva v liste predsedovi vlády SSR Peter Colotkovi, biskup J. Ch. Korec v liste P. Colotkovi, katolícky disident Josef Zvěřina listom Slovenskej národnej rade³¹ a napokon i kardinál Tomášek v liste vláde ČSSR z 23. apríla 1988.³²

29. marca 1988 sa zhromaždením zaoberalo predsedníctvo ÚV KSS. Ústne referovali minister vnútra Š. Lazar a G. Šlapka. Predsedníctvo prijalo bez kritických pripomienok.

31. marca 1988 vypracoval mestský prokurátor (Bratislavy) JUDr. Alexander Socháň správu o činnosti Mestskej prokuratúry v čase manifestácie. Okrem iného konštatoval, že náčelník Správy ŠtB Ladislav Horák a náčelník Správy vyšetrovania ŠtB Tibor Stacha ťiadali prokuratúru o súhlas na trestné stíhanie a väzbu na Františka Mikloška. Keďže nepredložili potrebné dokumenty, prokuratúra súhlas nevydala, a preto F. Mikloško bol 25. marca 1988 zadržaný na základe zákona o ZNB, ale trestne stíhaný nebol.³³

³¹ TATRAN R. V. (KOREC, J. CH. a spol.): *Bratislavský veľký piatok*, s. 174 an.

³² Kardinál Tomášek zdôraznil, že súčasná cirkevná politika bola koncipovaná v 50. rokoch a v súčasnosti môže pokračovať len za cenu násillia; ďalej že petícia s 31 požiadavkami vyjadrovala neúspech doterajších pokusov o dialóg a rešpektovanie náboženských práv; tieto že katolíci sú si vedomí svojich práv, budú ich vyťa dovať a sú pripravení priniesť obety a že nie je možné diktovať obsah náboženského života.

³³ SNA, f. SNR – Komisia na prešetrenie zásahu..., šk. č. III, inv. č. 26 – Vyhodnotenie činnosti a zásahov

Je evidentné, že rozhodnutia štátnych orgánov boli priamo podmienené a určované orgánmi a funkcionármi KSS, ktoré mali v spoločnosti monopolné postavenie.

V apríli 1988 pripravili predseda vlády SSR Peter Colotka a tajomník ÚV KSS Ignác Janák pre Schôdzku Predsedníctva ÚV KSČ Informatívnu správu o demonštratívnom zhromaždení dňa 25.3.1988 v Bratislave.

Súčasťou správy bola Informácia o prijatí predstaviteľov rímskokatolíckej cirkvi v SSR u predsedu vlády SSR dňa 12. apríla 1988. Jedným z jej cieľov bolo „ubezpečiť o seriózných zámeroch čs. štátnych orgánov k riešeniu problémov rímskokatolíckej cirkvi a veriacich... napriek snahe niektorých jednotlivcov a skupín z radov nelegálnych cirkevných štruktúr zneužiť ...proces prestavby...“. Podľa tejto Informácie, ktorú zapísal PhDr. Pavel Jurkovský, vedúci oddelenia katolíckych cirkví, „všetci prítomní veľmi rozhodne a otvorene odsúdili demonštratívne vystúpenie 25. 3. 1988“ a biskup Feranec „sa dištancoval od akcií nátlakového charakteru“³⁴.

V správe sa nachádza aj dokument nadpísaný ako Požiadavky rímskokatolíckeho duchovenstva, ktoré mienia predložiť s. Dr. Colotkovi, predsedovi vlády SSR pri jeho stretnutí s predstaviteľmi ZKD Pacem in terris. Išlo o 13 požiadaviek o naplnenie niektorých základných náboženských práv a potrieb, požiadavka obsadenia prázdnych biskupských stolcov však absentovala. V správe sa však konštatovalo, že „zo strany predstaviteľov (cirkvi) neboli nastolené nové požiadavky“.

Celkový materiál obsahuje aj zoznam pozvaných duchovných, medzi nimi oboch slovenských biskupov (Jozefa Feranca a Jána Pásztor), administrátora trnavskej diecézy Jána Sokola, gréckokatolíckeho ordinára z Prešova Jána Hirku, skupinu predstaviteľov ZKD Pacem in Terris a reťimom dosadených vikárov, dekanov a vedúcich cirkevných ustanovizní, celkom 23 osôb.

Napokon súčasťou správy je aj Informácia o demonštratívnom zhromaždení dňa 25.3.1988 v Bratislave, ktorú 20. apríla 1988 pripravili ministri M. Válek a Š. Lazar. Manifestáciu zhodnotili ako výsledok aktivít Vatikánu na oslabovanie reťimu v ČSSR a priebeh zásahu proti podľa nich cca 2 000 manifestujúcim vykreslili ako adekvátny. Sekretariát vlády SSR pre veci cirkevné dostal za úlohu „zamedziť vplyv nelegálnych cirkevných štruktúr na cirkevných zhromaždeniach“.

Už necelý mesiac po brutálnom zásahu proti Sviečkovej manifestácii 20. apríla 1988 ZKD PIT usporiadalo jubilejné zasadanie. Jedným z hlavných rečníkov bol minister kultúry SSR M. Válek. Zásah pomenoval ako potrebný, ktorý ak by nebol, nepriatelia reťimu by slávilí úspech a „veriaci by zvíťazili nad štátom“. Klamal, že neboli použité policajné psy, slzotvorný plyn a obušky. V podobnom duchu odzneli aj prejavy predstaviteľov ZKD PIT.³⁵

6. júla 1988 šéf Inšpekcie náčelníka Správy ZNB Jozef Zrnek vo svojej správe píše, že boli použité mierne donucovacie prostriedky v súlade so zákonom o ZNB, vytlačanie ľudí autami použité nebolo a vodné delá použili len na „postrekovanie“ manifestujúcich. Správa je plná vyjadrení o dodržiavaní tzv. socialistickej zákonnosti. Špičky reťimu s uspokojením pozorovali, ako je rozruch okolo zásahu znova pokrývaný ideologickým balastom.

Mestskej prokuratúry v Bratislave v súvislosti s udalosťami 25. 3. 1988 na Hviezdoslavovom námestí v Bratislave.

³⁴ Tamže šk. č. IV, inv. č. 116 – Informačná správa o demonštračnom zhromaždení dňa 25. 3. 1988 v Bratislave.

³⁵ ŠIMULČÍK, J.: *Čas svitania*, s. 158.

Napriek tomu Sviečková demonštrácia akcelerovala pohyb v disente. Odpor proti reťímu sa zvyšuje pri spomienke na august 1968 a na výročie vzniku ČSR. 8. novembra 1988 vzniká Čs. helsinský výbor. V januári 1989 tiež spomienkovými stretnutiami na Jana Palacha a Jana Zajíca. Koncom júna 1989 úspešne prebehla podpisová akcia pod výzvou „Několik vět“, ktorá kritizovala skostnatelosť čs. reťímu.

V auguste 1989 ŠtB vykonala domové prehliadky u piatich odporcov reťímu, a síce u Jána Čarnogurského, Hany Ponickej, Miroslava Kusého, Vladimíra Maňáka a Antona Seleckého v súvisi s ich výzvou na uctenie si obetí invázie vojsk v roku 1968. J. Čarnogurský a M. Kusý boli zatknutí, ostatní stíhaní na slobode. Vo verejnosti sa pre túto päťicu sformuloval názov „Bratislavská päťka“.

14. novembra bol M. Kusý odsúdený na 8 mesiacov podmienene. Proces s J. Čarnogurským prebiehal ešte aj po 17. novembri. Demonštrácie pred bratislavským Justičným palácom, ktorých sa zúčastnil aj Alexander Dubček napokon vyústili v prepustenie stíhaného J. Čarnogurského.³⁶

Vyjadrenie generálneho tajomníka ÚV KSČ Miloša Jakeša „stojím tu jak kůl v plotě“ symbolizovalo, že nevzdelaná a dogmatická garnitúra českých a slovenských komunistov stratila koncom 80. rokov politickú súdnosť, ktorú čiastočne prejavovali napr. komunisti v Maďarsku alebo Poľsku.

Samotná Sviečková demonštrácia predznamenala pád tejto garnitúry 17. novembra 1989.

Po novembri 1989 (komisia SNR na prešetrenie zásahu)

30. novembra 1989 zriadila SNR svojim uznesením č. 120 Komisiu SNR na dohľad prešetrenia zásahu ZNB proti zhromaždeniu veriacich 25. marca 1988 v Bratislave.

Jej členmi boli 4 členovia KSS, jeden člen Strany slobody, jeden člen Strany slovenskej obrody a zároveň predseda komisie a podpredseda SNR Ján Majer, Ján Zabák (posledný predseda ZKD PIT) a dvaja členovia opozičného občianskeho hnutia Verejnosti proti násiliu (VPN), ktoré vzniklo v novembri 1989 – ponajprv F. Mikloško a J. Čarnogurský, neskôr Marek Šmíd a Dušan Pálka, ktorých neskôr doplnil Tibor Böhm. Toho po tom, čo sa stal generálnym prokurátorom, vystriedal Július Porubský.

Komisia pracovala od 11. decembra 1989 do 27. marca 1990 a zasadala celkom dvadsaťjedenkrát. Zhromažďovala dokumentačný materiál od príslušných orgánov štátnej správy, ZNB (VB a ŠtB), prokuratúry, funkcionárov KSS i osôb, ktoré boli postihnuté zásahom proti demonštrácii. Celkovo komisia vypočula 97 osôb. Pre plénum SNR potom komisia pripravila záverečnú správu o výsledkoch svojej práce.

30. 11. 1989 generálny prokurátor SSR Pavol Kis vydal pokyn na prešetrenie trestných stíhaní zadržaných osôb z 25. marca 1988 a podal vo všetkých trestných veciach proti zadržaným účastníkom sťažnosť pre porušenie zákona.³⁷ Generálny prokurátor sa pred komisiou SNR vyjadril, že podľa vyhlášky MV SSR č. 348/1951 bolo samo ohlásenie zhromaždenia legálne.³⁸

³⁶ KMEŤ, N.: Slovenská opozícia za normalizácie, s. 202.

³⁷ SNA, f. SNR – Komisia na prešetrenie zásahu, šk. č. III, inv. č. 100 – List Generálneho prokurátora predsedovi SNR.

³⁸ Tamže, šk. č. I, inv. č. 154 – Výpoveď P. Kisa pred komisiou.

P. Kis potom povedal, že organizátor ako jediná fyzická osoba nemohol dokázať zabezpečiť verejný poriadok, na čo mu F. Mikloško ako člen komisie za hnutie VPN, oponoval, že veriaci počas komunizmu dokázali veľmi dobre dodržiavať a zabezpečiť verejný poriadok napr. počas desaťtisícových púťí.

Medzi F. Mikloškom a generálnym prokurátorom vznikla potom polemika ohľadne zákazu zhromaždenia. Podľa P. Kisa mal sám Mikloško dokázať oznámiť zhromaždeniu, že je nepovolené, čo Mikloško vyvrátil faktom, že v tom čase bol zaistený Štátnou bezpečnosťou. Napriek tomu P. Kis trval na tom, že zhromaždenie samotné bolo nelegálne podľa príslušných zákonov z roku 1951 a 1968.

Ďalej P. Kis uviedol, že u Antona Seleckého ako jediného prišlo k dočasnému poškodeniu zdravia potom, čo mu príslušníci ŠtB nastriekali do očí slzotvorný plyn.

Bývalý posledný predseda ZKD PIT a zároveň člen komisie ako poslanec SNR Ján Zabák povedal na adresu tejto polemiky, že veriaci mali právo zhromaždiť sa za náboženské práva.

Bratislavský dekan Š. Záreczký, ktorého televízny príhovor dva dni pred zhromaždením značne naštrbil reputáciu oficiálnej cirkvi, sa pred komisiou snažil vysvetliť pohnútky svojho vtedajšieho konania.

Uviedol, že ordinári sa od akcie dištancovali, pretože v jej pozadí boli údajne neisté politické motívy. Pokračoval, že nik z ordinárov nemal námietky voči jeho príhovoru v televízii. Záreczký ďalej povedal, že neodsúdili požiadavky manifestácie, ale spôsob jej konania, pretože bola zakázaná národným výborom (ObNV Bratislava I). Tu v ňom síce prehovoril bývalý vysoký predstaviteľ ZKD PIT, no na záver svojho predvolania pred komisiou povedal, že predmetný príhovor v televízii bola jeho „jediná chyba“. Závažné sú jeho vyhlásenia na adresu dvoch najvyšších hierarchov. Trnavský administrátor Ján Sokol nepovedal, aby ľudia šli do ulíc a biskup Feranec – predseda ZOS sa vyjadril, že zásahy bezpečnosti neboli adekvátne.³⁹

Člen komisie za VPN Dušan Pálka pomenoval rolu Záreczkého príhovoru tak, že poslúžila štátnym orgánom ako legitimácia zákazu zhromaždenia a zásahu ZNB.

Koordinátor politickej komisie Gejza Šlapka pred komisiou povedal, že vedenie KSS hodnotilo zhromaždenie ako politicky opozičné,⁴⁰ pretože zahraničné médiá pred 25. marcom '88 hlásili, že má ísť o najväčšiu konfrontáciu medzi štátnou mocou a časťou obyvateľstva od Pražskej jari (odhad do 70 000 účastníkov). Z tohto vyplynul aj charakter opatrení, ktoré reťím proti tomuto zhromaždeniu pripravil, resp. použil.⁴¹

Vyjadril sa tiež, že zhromaždenie malo byť údajne odvetou disentu za 6. marec 1988, kedy pri blahorečení Anežky Přemyslovny v Prahe ZNB značne úspešne rozložila dav a jeho snahu o demonštrovanie za náboženské slobody.

Napriek tomu, že niesol najväčšiu politickú zodpovednosť, presúval ju na ministra vnútra Lazara, resp. veliteľa zásahu Štefana Mikulu. Naopak šéf ZNB Bratislavy a Zsl. kraja Š. Mikula prevažoval zodpovednosť na stránčke vedenie a hovoril o tom, že zásah riadili vedúci tajomník MV KSS G. Šlapka a minister vnútra Š. Lazar.⁴² Ten zasa prenášal zodpovednosť

³⁹ SNA, f. SNR – Komisia na prešetrenie zásahu..., šk. č. II, inv. č. 160 – Výpoveď Štefana Záreczkého pred komisiou.

⁴⁰ Tamže, šk. č. I, inv. č. 157 – Výpoveď G. Šlapku pred komisiou. Správa Sekretariátu pre veci cirkevné NVB o cirkevno-politickej situácii v Bratislave za prvý štvrťrok 1988 podobné snahy ako Sviečková manifestácia hodnotila ako „premenu cirkvi na politickú opozíciu“.

⁴¹ Tamže, inv. č. 157.

⁴² Tamže, šk. č. III, inv. č. 42 – Vyhodnotenie celkovej situácie použitia síl a prostriedkov ZNB počas MBA.

na Š. Mikulu a uviedol, že politickú komisiu v Carltone riadil G. Šlapka. Š. Lazar zhodnotil prítomnosť 1. námestníka MV ČSSR A. Lorenca v komisii ako jeho oficiálnu úlohu.

Podľa výpovedí pred komisiou možno usudzovať, že reťazenie priamych príkazov na zásahy ať po použitie vodných diel šli z kolektívnej diskusie v politickej komisii, no ústne ich prikazoval náčelníkovi ZNB Š. Mikulovi po dohovore s ministrom vnútra Š. Lazarom práve G. Šlapka. To dokazuje aj zodpovednosť predsedníctva ÚV KSS za zásah. Toto konštatovanie umocňujú výpovede dvoch pracovníkov sekretariátu ÚV KSS, ktorí pred komisiou objasnili podiel ideologického tajomníka ÚV KSS Ľudovíta Pezlára. Ten bol zodpovedný aj za kultúrnu politiku KSS a v rámci nej aj za politiku cirkevnú. Podľa nich tiež Ľ. Pezlár po zásahu ťiadal potrestať organizátorov a kritizoval generálneho prokurátora P. Kisa za nečinnosť. Naproti tomu, otázka kolektívneho rozhodovania v predsedníctve ÚV KSS o postoji k zhromaždeniu sa dá zodpovedať personifikovaním konkrétneho rozhodnutia na zákaz zhromaždenia a zásah. Tým potom politická zodpovednosť prechádza na 1. tajomníka ÚV KSS Jozefa Lenárta.

Predvolaný Jozef Lenárt označil činnosť ZNB a prítomnosť dvoch ministrov v politickej komisii za „prevenciu pred konfrontáciou“. Zásah síce s odstupom času zhodnotil ako neprimeraný, ale zodpovedajúci vtedajším zákonom. Podľa neho prípravy MBA boli v rozpore s uzneseniami predsedníctva ÚV KSS z 22. marca 1988. Tiež povedal, že štátne orgány sa mali seriózne zaoberať petíciou tridsaťjeden poť iadaviek „*Podněty věřících...*“.

Priamy veliteľ zásahu, náčelník správy Verejnej bezpečnosti (VB) pre Bratislavu pplk. Ladislav Duduc sa pred komisiou vyjadril, že ZNB mala obavy z niekoľko desiatok tisícového davu z celého Slovenska, z násilných reakcií zhromaždených, akcií provokatérov, možných teroristov, a preto VB mala pripravené tie donucovacie prostriedky, ktoré použila. Podľa neho impulzom na silový zásah, a teda i zásah vodných diel bolo napadnutie jedného príslušníka ZNB. Meno dotyčného príslušníka však nevedel uviesť, pretože ten sa do dňa jeho výsluchu neprihlásil. Po otázke z komisie, prečo VB nezasiahla proti vodičom polievacích áut, ktorí evidentne zasahovali chodcov, čím rušili verejný poriadok, L. Duduc odmietol ďalej odpovedať.

Veľmi významná je výpoveď Štefana Homolu, v tom čase náčelníka XII. správy ZNB, de facto správy ŠtB pre Slovensko. Potvrdil, že aktivít na ObNV Bratislava I sa zúčastňovali traja príslušníci ŠtB, že mjr. Dušan Mikuš z XII. správy ZNB prejednával s mestskou prokuratúrou udelenie výstrahy F. Mikloškovi a video nahrávku zo zhromaždenia a zásahu urobila ČST pre ZNB (ŠtB).⁴³ Na druhom poschodí hotela Carlton bol v skupine aj jeho zástupca Emil Ninčák. Napokon ŠtB mala nasadených pred zhromaždením a počas brutálneho zásahu dohromady päťdesiatštyri svojich príslušníkov.⁴⁴

V súvislosti s nasadením „ľatškoodencov ZNB“, teda pohotovostného útvaru VB pre SSR, jeho veliteľ Štefan Novák pred komisiou o. i. povedal, že frekventanti (študenti) Strednej odbornej školy ZNB v Pezinku do zásahu neboli nasadení. To korešponduje s inou výpoveďou, kedy túto úlohu mali robiť tzv. poriadkové oddiely VB.

⁴³Archív ÚPN, f. XII. správa ZNB, Sekretariát náčelníka správy, č.j.: KR-6/Sekr.-90 – Stanovisko... k účasti pracovníkov XII. S ZNB na udalostiach z 25. 3. 1988.

⁴⁴SNA, f. SNR – Komisia na dohľad prešetrenia zásahu..., šk. č. IV, inv. č. 119 – Stanovisko k počtu nasadených príslušníkov S ŠtB Bratislava.

Zaujímavá je výpoveď druhého z ministrov v politickej komisii ministra kultúry Miroslava Válka, do rezortu ktorého spadali aj otázky cirkevnej politiky ČSSR. Povedal, že politická komisia oficiálne v predsedníctve ÚV KSS zriadená nebola, iba ak nejaká ústne dohodnutá krízová komisia. K stavu náboženského života, konkrétne k dlhodobo neobsadeným biskupským stolcom sa vyjadril, že to bolo v kompetencii predsedníctva vlády ČSSR. Údajne po demonštrácii navrhol prijatie zákona na ochranu ústavných práv veriacich. Na záver paradoxne povedal, že zásah síce nebol nevyhnutný, no urýchlil riešenie cirkevných záležitostí, ako ich on sám navrhoval.

K cirkevným aspektom pred komisiou vypovedal aj Vincent Máčovský, námestník ministra kultúry a riaditeľ Sekretariátu vlády SSR pre veci cirkevné (ďalej SpVC). Mal zistiť názor ordinárov na zhromaždenie, na základe ktorého sa vyjadril, že to nebola „cirkevná záležitosť“ v zmysle kanonického práva (CIC), avšak podľa iného kánonu veriaci mali právo iniciatívne zhromaždenie organizovať. Spolu s ministrom Válkom boli údajne proti zásahu⁴⁵. Naproti tomu priznal, že SpVC dal podnet bratislavskému dekanovi Š. Záreczkému na jeho príhovor v Čs. televízii 23. marca 1988.

Obhajoval sa tiež tým, že boli proti termínu i praktikám „dozor štátu nad cirkvami“ a za svoje praktické kroky boli často z vyšších úrovní kritizovaní. Na otázku, prečo sa SpVC nezaoberal petíciou „*Podněty věřících...*“ odpovedal, že to sa riešilo „v Prahe“. Každopádne ani Máčovský, ani minister Válek ako zodpovední za štátnu cirkevnú politiku sa otvorene nevyjadrili proti silovým opatreniam a zásahu.

Predvolaný bol aj I. námestník MV ČSSR a zároveň posledný šéf ŠtB Alojz Lorenc. Na 7. zasadnutí komisie sa okrem iného vyjadril, že v marci 1988 ako I. námestník ministra vnútra ČSSR V. Vajnara nemal v kompetencii Štátnu bezpečnosť. Túto právomoc získal neskôr za ministra vnútra ČSSR K. Kincla. Takisto podľa neho nemohol nariadovať ministromi vnútra SSR Lazarovi. Z Carltonu údajne odišiel ešte pred zásahom.

Povedal, že náčelník S ZNB Bratislavy a Zsl. kraja Š. Mikula vydával rozkazy v rámci svojej „veliteľskej“ skupiny na základe pokynov z politickej komisie zo 4. poschodia hotela Carlton. Tvrdil, že z Carltonu odišiel ešte pred zásahom a že nevydával žiadne pokyny. Posudzoval prácu politickej komisie podľa svojich slov ako trápnu, a preto s riadením akcie ZNB nechcel nič mať. Manévry polievacích áut považoval za nechutné a neprofesionálne, pretože veriaci sa na námestí napokon predsa len zhromaždili. Manévry techniky ZNB považoval za odstrašujúci prostriedok, aby k samotnému zásahu nemuselo dôjsť a aby zákaz zhromaždenia národným výborom bol presadený.

Na otázku komisie, aký bol vzťah orgánov KSS k štátnej správe a ZNB A. Lorenc odpovedal, že nebol normálny a boli v ňom tendencie priameho riadenia. Doplnil, že veliace orgány ZNB museli poslúchať príkazy z politických orgánov KSČ (KSS), no mohli aj odmietnuť, pretože viackrát sa stalo, že velenie ZNB malo opačný názor na zásah (napr. na Národní třída v Prahe v novembri 1989). Po neuposlúchnutí by však takýto veliteľ bol suspendovaný. Podľa A. Lorenca na konečné rozhodovanie národných výborov v takýchto otázkach častejšie vplývali územné orgány KSČ ako orgány ZNB, i keď tieto dokázali kompetentnejšie zhodnotiť tú ktorú akciu z hľadiska bezpečnosti. Ohľadne opodstatnenosti vyhlásenia MBA a prípravy ZNB na zhromaždenie A. Lorenc povedal, že v príslušnom pláne MBA mala byť zahrnutá aj alternatíva aktivít ZNB v prípade, že by ObNV Bratislava I zhromaždenie povolil a zhromaždenie by prebehlo bez narušenia verejného poriadku.⁴⁶ Tiež sa vyjadril, že

⁴⁵ Toto konštatovanie si protirečí s vystúpením ministra Válka na jubilejnom zasadnutí ZKD PIT 20. 4. 1988.

⁴⁶ V pláne MBA boli však len alternatívy silové.

federálny minister popri schválení MBA nepredpokladal nejaký tvrdý zásah proti zhromaždeniu.

A. Lorenc potvrdil, že ŠtB (XII. správa ZNB a Krajská správa ZNB hl. mesta Bratislavy a Zsl. kraja – Správa ŠtB) sa museli na realizácii MBA, a teda aj na zásahu zúčastňovať.

Lorenc zásah hodnotil ako primitívny, prehnaný a v podstate zbytočný, porovnávajúc ho s praxou ZNB v Prahe pri podobných aktivitách disentu. Príčinu videl v neskúsenosti slovenských bezpečnostných orgánov s takýmto druhom manifestácie a s určitou netrepezlivosťou veliacich zložiek zoči-voči vývoju situácie.⁴⁷ Výpoveď A. Lorenca pôsobí veľmi opatrne a zároveň odborne. Evidentne ako jeden z mála, kto mal prístup k tým najdelikátnejším spravodajským informáciám pochopil, že komunistický dogmatický režim skončil.

Ako reakciu na výpoveď A. Lorenca pomenoval člen komisie, poslanec E. Kucharovic manévre a činnosť ZNB ako oveľa väčšie narušenie verejného poriadku, ako ono domnelé, vykonané demonštrujúcimi. VB a ŠtB totiž napádali a zaistovali aj nezainteresovaných chodcov.

Predseda komisie a podpredseda SNR Ján Majer zhrnul pohľad na zásah slovami, že ten nemožno posudzovať a právne ospravedlňovať v zmysle zákonov platných v roku 1988, pretože šlo o porušenie elementárnych práv obyvateľov, ktoré sa po novembri 1989 musí posudzovať aj z morálneho hľadiska.⁴⁸

Člen komisie za VPN JUDr. Dušan Pálka zdôraznil, že zahraničný faktor (pôsobenie Hlasu Ameriky, Slobodnej Európy, Svetového kongresu Slovákov...) bol zo strany režimu precenený, pretože organizátori a účastníci dokázali vlastnými kapacitami zhromaždenie zvolať a uskutočniť.

Poukázal nato, že počas režimu KSČ boli vedené procesy proti kňazom, veriacim za skutky, ktoré by si civilizovaná spoločnosť cenila. V takom poňatí prebehol aj zásah proti sviečkovej demonštrácii. D. Pálka poukázal na politickú zodpovednosť ÚV KSS, resp. jeho 1. tajomníka Jozefa Lenárta⁴⁹ a na prvého tajomníka MV KSS G. Šlapku a ministra vnútra Š. Lazara. Porovnal to so zásahom v Prahe 17. 11. 1989, kde ju niesli generálny tajomník ÚV KSČ Miloš Jakeš a vedúci tajomník mestského výboru KSČ v Prahe Miroslav Štěpán⁵⁰.

D. Pálka dodal, že podľa vyhlášky MZV ČSSR č. 120/1976 o Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach je obhajoba zásahu ZNB neopodstatnená.

Na Slovensku nebol nik za zásah ZNB 25. marca 1988 potrestaný. Jediný, voči ktorému bolo začaté trestné stíhanie, bol príslušník Správy vyšetrovania ŠtB Bratislava kpt. Alexander Kysucký. Stíhaný bol za zneužitie právomoci verejného činiteľa, ktorého sa mal dopustiť nezákonným zaistením F. Mikloška v čase demonštrácie. Dňa 7. februára 1990 F. Mikloško a J. Čarnogurský otvoreným listom ČTK žiadali toto stíhanie zastaviť. Komisia SNR, ktorá šetrila zásah ZNB, sa s tým stotožnila a požiadala prezidenta V. Havla o udelenie milosti A. Kysuckému. Komisia i obaja hlavní organizátori sviečkovej demonštrácie vyjadrili stanovisko, že akýkoľvek trestný postih v súvisi s demonštráciou by nebol vhodný⁵¹.

⁴⁷ SNA, f. SNR – Komisia na prešetrenie zásahu..., šk. č. I, inv. č. 158 – Výpoveď A. Lorenca pred komisiou.

⁴⁸ Tamže, inv. č. 158 – Komentár predsedu komisie J. Majera.

⁴⁹ Je zaujímavé, že už v apríli 1988 bol J. Lenárt z funkcie 1. tajomníka ÚV KSS uvoľnený. Pozri: PEŠEK, J. a kol.: *Aktéri jednej éry na Slovensku 1948 – 1989*. Prešov, 2003, s. 205.

⁵⁰ Podľa portálu www.totalita.cz bol M. Štěpán odsúdený na 2,5 roka nepodmienečne za zneužitie právomoci verejného činiteľa práve za nasadenie síl na potlačenie demonštrácií v roku 1988 a 1989.

⁵¹ SNA, f. SNR – Komisia na prešetrenie zásahu..., šk. č. IV, inv. č. 141 – Žiadosť komisie SNR prezidentovi V. Havlovi o udelenie milosti príslušníkovi ŠtB Alexandrovi Kysuckému.

Závěrečná správa o výsledkoch práce Komisie SNR na dohľad prešetrenia zásahu ZNB proti zhromaždeniu veriach 25. marca 1988 v Bratislave z marca 1990 konštatuje, že zásahom bezpečnosti proti Sviečkovej manifestácii boli hrubo zasiahnuté občianske práva a slobody, najmä sloboda zhromažďovania, zaručená Ústavou ČSSR z roku 1960.

Bol porušený aj Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach, ktorý ČSSR prijala v roku 1976 a tiež boli porušené závery helsinského Závěrečného aktu KBSE z roku 1975 a Závěrečného dokumentu následnej madridskej konferencie z roku 1983.

25. marec 1988 v Bratislave – prológ k 17. novembru 1989

Represia a politické násilie pri potlačovaní Sviečkovej demonštrácie znamenali vlastne odmietnutie požiadaviek lídrov kresťanského disentu a tiež 31 požiadaviek podpisovej akcie „*Podnety katolíkov...*“.

Stratégovia režimu v politických špičkách KSČ (KSS) volili metódu stáleho potláčania prejavov nespokojnosti a odmietania požiadaviek, naplnenie ktorých by prirodzene negovalo legitimitu ich moci. A robili to tak dlho a intenzívne, až sa to stalo pre nich zničujúce. Ukázalo to, že metódy, založené na neslobode a monológu majú obmedzenú politickú životnosť.

Toto zhromaždenie v Bratislave možno považovať za najdôležitejšie protirežimné vystúpenie počas husákovskej normalizácie. Jeho značné ideové zázemie možno vidieť v pozitívnych vplyvoch pontifikátu pápeža Jána Pavla II., ale tiež i v postupnej degenerácii brežnevovského komunizmu v ČSSR, resp. v neschopnosti týchto komunistických špičiek prijať výzvy gorbačovskej perestrojky.

Bratislavská demonštrácia za náboženské i za občianske slobody z marca 1988 bola začiatkom vyvrcholenia aktivít utajenej časti cirkvi na Slovensku, laického apoštolátu i niektorých pokusov oficiálnej cirkevnej hierarchie v 80. rokoch minulého storočia.

Sviečková manifestácia Bratislavského veľkého piatku vznikla z podnetu veriach, vyjadřila však aj požiadavku za úplné dodržiavanie občianskych práv v Československu pre všetkých občanov. Vyrástla z koreňov náboženského a občianskeho disentu, tzv. tajnej cirkvi, laického apoštolátu, samizdatov, zavraždených kňazov a rehoľníkov, stoviek rokov nespravodlivo väznených, utrpenia intelektuálov a z pôdy pontifikátu Jána Pavla II. a jeho výzvy „*Nebojte sa!*“.

Kvalitou občianskeho odporu, šírkou záberu požiadaviek, odvahou vzoprieť sa monolitnej moci a reálnym utrpením ju možno považovať za systémový začiatok definitívneho pádu komunistickej totality v Československu.

Summary

The Candle Demonstration on March 25th, 1988

The peaceful gathering of believers took place in Bratislava on March 25th, 1988. They demand religious and civic freedom and the gathering itself was the climax of the activities carried out by the underground ecclesiastical and secular movement against the communist regime in Slovakia in the 1980s. Burning candles that people were holding in their hands became the symbol of this struggle.

The gathering demanded to appoint Catholic bishops to the vacant seats, religious freedom and total adherence to the civil rights. One of the major sources of inspiration was the campaign to collect signatures to support a set of 31 demands entitled “*Incentives of the Catholic to solve the situation of the believers in ČSSR*”.

The request at the municipal authorities for permission to organise the gathering was turned down. The Czechoslovak Ministry of the Interior incited an emergency security operation giving green light to the police to prevent the rally. The communist regime launched a series of countermeasures and imprisoned the leading activists and organisers before the gathering even started. The Central Committee of the Communist Party set up a political committee to hamper the demonstration and the committee used both the police and the secret service in effort to hinder the preparation and the course of the rally.

Some 10 000 people gathered spontaneously at the arranged time (6 p. m.) carrying burning candles, singing and praying. This peaceful demonstration was brutally suppressed by the police and the secret service supported by emergency units, which did not hesitate to use batons, shields, dogs and even water cannons.

Tens of people, including accredited foreign journalists, were injured, taken to police stations and interrogated. This brutal intervention was condemned by the Charta 77, clergy, Cardinal František Tomášek, Bishop Ján Chryzostom Korec, as well as many international organizations, political forums and Church authorities.

The moral winners of this confrontation were the believers. Due to the nature of their resistance, demands, courage and their suffering the *Candle Demonstration* which is also known as *Bratislava's Good Friday*, constitutes the prologue to the later fall of communism in Czechoslovakia in November 1989.

Patrik Dubovský, Sekcia vedeckého výskumu Ústavu pamäti národa